

TARTALOM

FRANYÓ ZOLTÁN: Vallomás a könyvem elé
Don Quijote de la Mancha

/Először megjelent a Jászai Oszkár szerkesztett "Huszedik Szászad" c. társadalomtudományi havi folyóiratnak 1912 nyarán az alkotmányvilággal foglalkozó különszámában, majd 1913-ban külön kiadványként Dick Manó könyvkiadónál./

A KÁRPÁTI HARCOKRÓL

/Az 1915 év folyamán "Az Est" című budapesti napilap mindennapos szerdai /néha csütörtöki/ és szombati száma teljes külön oldalként közölte az északi harctérről írt front-élményemet. Ezek kötetbe gyűjtve "A kárpáti harcokról" címmel a budapesti Athenaeum kiadónál 1915 őszén I. kiadásban, 1916 tavaszán II. kiadásban jelentek meg./ Ezek közül itt adjuk az alábbi néhány fejezetet:

Kárpáti űtközet
Hőember az erdőn
Barenov
A kalnicai Circe
A sűrűbe autó
A rutovicskai seidők
Az űrdűg rohama
Friss hős
A kandri hősi halála

Vyz alecszedez
A külföldi forradalmi lírája
Vitéz László színhása
Sóp Ernő novellái
Olimpiássa és még valami...

/"Vöröse Lobogó", Bpest, 1918. XII. 1
/ " " " " 1919. IV. 6
/"A Tűz", Bécs, 1922. október 1.
/ " " " " 1922. október 1.

Erdélyi Délibáb

/A Janovics Jenő és a kolozsvári írók által az ottani színházban rendezett "iróli Olimpiássa" aradi csoportjának /Gygy Giesze, Franyó Zoltán, Nagy Dániel/ szereplése előtt elmondott bevezető, melyet az "Ellenzék" nevű kolozsvári napilap 1924. febr. 6-1 számában "Ebesöntő helyett" címmel közölt./
/A Franyó Zoltán szerkesztésében Aradon megjelent világirodalmi havi folyóirat 1924. márciusi számában jelent meg./

Ismenek esődje
Az orosz űrök Petőfi

/"Genius", 1924. augusztusi számában/
/ " " " " "
majd a Franyó Zoltán által kiadott "Petőfi válogatott versei" c. kötetének bevezetőjeként jelent meg. Ez a kis kötet a tanácsvéri Román-Magyar Társaságnak a magyar eszabadágharc /1848/ centenáriumi ünnepe alkalmából került az olvasók kezébe./1948-ban/

Duce halálára
Szeptemberi elégia
Magyar írónak lemond
Vér a trossz
Eessitori Hóra
Jókai
Kéjgyilkosságok
Nick Carter veszt
A daktiloscópia diadala
Katóka, légy a be-
Enevéti monológ

/"Esti Lloyd", Tvr. 1924. IV. 23./
/ " " " " 1924. IX. 19/
/"Uj Genius", Arad, 1925. január/
/Erdélyi Hírnap, Arad, 1924. X.2/
/ " " " " 1925. II. 2/
/"Esti Lloyd", Tvr., 1925. III. 2./
/Erdélyi Hírnap, Arad, 1925. III. 29./
/ " " " " 1925. IV. 5./
/ " " " " 1925. IV. 5./
/ " " " " 1925. IV. 9./
/ " " " " 1925. IV. 12./

Ave Præses!	/Erdélyi Hírlap, Arad.	1925. IV.	28./
A tetovált térdkalács	/ " " "	1925. V.	5./
Bokros az Északi Sarkra	/ " " "	1925. V.	10./
Mosogóitok a sziveket!	/ " " "	1925. V.	10./
Mi kell Aradnak?	/ " " "	1925. V.	16./
"Léobete Mausl"!	/ " " "	1925. V.	17./
Fekete vér	/ " " "	1925. VI.	14./
A nikotin világbajnoka	/ " " "	1925. VI.	14./
A "Faust" mint revü	/ " " "	1925. VI.	14./
Mesallomás	/ " " "	1925. VII.	5./
Szemét szemért	/ " " "	1925. VII.	12./
A kasszirná	/ " " "	1925. VII.	12./
Díkháboru	/ " " "	1925. VII.	23./
Hgalóka	/ " " "	1925. VII.	30./
Egy szegény királyfi halálára	/ " " "	1925. IX.	23./
Harsinócsér pillangó fejedelme	/ " " "	1925. IX.	23./
Mint oldott kőve...	/Ellenész, Kolozsvár	1925. IX.	26./
B. belü táncosvár	/Erdélyi Hírlap, Arad	1925. X.	11./
Dorothy, a jó gyilkos	/ " " "	1925. XI.	3./
Sarrail, a hő	/ " " "	1925. XI.	6./
Tánc-étika	/ " " "	1925. XII.	13./
A márványarcu elnök	/ "A Hét", Arad	1926. I.	8./
A cigány	/ " " "	1926. I.	15./
Elherdált magyarság	/ " " "	1926. I.	22./
Vásárfia	/Temesvári Hírlap	1927. X.	2./
Megkésztet csodák	/ " " "	1928. IV.	20./
Szerencsés utat, uraim!	/ "Tíz perc", Tvr	1928. V.	1./
As erdélyi regény	/ " " "	1928. V.	6./
Wojtícsky Gyula: Iranok hátán	/Temesvári Hírlap	1928. V.	8./
Rablógaszálkodás	/Tíz perc, Tvr	1928. V.	13./
A mi szegénységünk	/ " " "	1928. V.	20./
A páns krízise	/ " " "	1928. V.	27./
Szokasztók és hársalók	/Temesvári Hírlap	1928. V.	28./
Hecánécek	/Tíz perc, Tvr.	1928. V.	27./
Helikoni neccs	/ " " "	1928. V.	27./
Glossák a rétvációs gép mellél:			
Jelsük anarhidja	/ " " "	1928. V.	27./
A küsvélemény heritái	/ " " "	1928. VI.	3./
A véresonjas sajtó	/ " " "	1929. VII.	29./
Jaj, a stabilizáció!	/ " " "	1928. VI.	3./
As erdélyi magyarság utja	/ " " "	1928. VII.	14./
A postá szindészek	/ " " "	1928. VII.	1./
Erdélyi export-irodalom	/ " " "	1928. VII.	10./
Gallas Hándor szobrain	/ " " "	1928. VII.	10./
Erdélyi hírség és kritika	/ " " "	1928. VII.	10./
A jövendő virágai	/ " " "	1928. VII.	15./
A dénoni püspök	/ " " "	1928. VII.	15./
A szerelcs védője	/ " " "	1928. VII.	22./
Le a bílványokkal!	/ " " "	1928. VII.	22./
Lovagiaság	/ " " "	1928. VII.	29./
Vánasszonyok nyara	/ " " "	1928. IX.	30./
Goga	/ " " "	1928. X.	16./
Asztalos Sándor: Hincso kegyelen	/ " " "	1928. X.	20./
Fűszereplő: as író	/Temesvári Hírlap	1929. VI.	2./
As erdélyi írók gyávasága	/ " " "	1929. X.	29./
Osztát Hrdó halálára	/ " " "	1929. XI.	1./
A busa tragédiája	/Mai Világ, Kvár,	1930. IX.	26./
Barbarópa	/6 órai ujság, Tvr,	1930. XII.	25./
Rablógaszálkodás	/Reggel, Arad	1930. XII.	2./

Felség, ne higgyen a frakknak!	/6 órai ujság, Tvdé,	1931.	V.	3./
Tavasz ébredése	// " " "	1931.	V.	6./
Kidértek Lublón	// " " "	1931.	V.	7./
Ambrus Zoltán	// " " "	1931.	V.	8./
Katalnak alkonya	// " " "	1931.	V.	21./
Jó étvágyat, Napesövetség!	// " " "	1931.	V.	21./
Vigyázzatok, kire ssavastok!	// " " "	1931.	V.	31./
Tavaszi lés	// " " "	1931.	V.	28./
Harcot hirdetünk!	// " " "	1931.	VI.	7./
Sirassuk meg Kuncs Aladárt	// " " "	1931.	VI.	20./
Kalás-konjunktura	// " " "	1931.	IX.	22./
Terrorizál a Magyar Párt!	// " " "	1931.	X.	10./
Ükörnyél	// " " "	1931.	X.	18./
Halottak ünnepe	// " " "	1931.	XI.	1./
Magam is férfi vagyok...	// " " "	1931.	XI.	6./
Enescu ünneplése	// " " "	1931.	XI.	29./
A legfeketebb ujév	// " " "	1932.	I.	3./
Májusi virágének	// " " "	1932.	V.	1./
Üsnet báró Ambrósnak	// " " "	1932.	VIII.	23./
Ha...	// " " "	1932.	XI.	23./
Kapitány urók raportra rendelik a világot	// " " "	1932.	XII.	15./
Krisztkindli	// " " "	1932.	XII.	15./
Végre...	// " " "	1933.	II.	28./
"Háboru esetén..."	// " " "	1933.	III.	1./
Hitler kulturprogramja	// " " "	1933.	III.	12./
Elhalasztott feltámadás	// " " "	1933.	IV.	16./
A tordai merénylet	// " " "	1933.	IV.	27./
A munka ünnepe	// " " "	1933.	IV.	30./
Baksa a hangosfilmen	// " " "	1933.	VIII.	20./
A lesszerelés csödjé	// " " "	1933.	VIII.	22./
A nedgyesi nésa	// " " "	1933.	VIII.	27./
A tanár ur	// " " "	1933.	IX.	1./
Badaconyban	// " " "	1933.	IX.	3./
Áltiestek az ólrei	// " " "	1933.	IX.	7./
Ügyvéd-halál	// " " "	1933.	IX.	27./
"A fisezni nem akaró adós"	// " " "	1933.	IX.	28./
Haber, készülj a háborura!	// " " "	1933.	X.	14./
Háboru a háboru ellen	// " " "	1933.	X.	20./
A business jól szagol	// " " "	1933.	X.	26./
Virágok a jégnesén	// " " "	1933.	X.	29./
Halottak ünnepe	// " " "	1933.	XI.	2./
Gál Endre szobrai	// " " "	1933.	XI.	8./
Különvélemény a "Kék madár" vendégjátékról	// " " "	1933.	XI.	9./
A Szovjet - posszibilis	// " " "	1933.	XI.	5./
St lövés - St millió revolver	// " " "	1934.	I.	1./
Ducsu Léddától	// " " "	1934.	I.	23./
Rusicsokaj György kiállítása	// " " "	1934.	II.	7./
Boldog Ausztia	// " " "	1934.	II.	23./
A gyilkolat magvetési	// " " "	1934.	II.	27./
Habsburgok a léthatáron	// " " "	1934.	III.	2./
Adolf császár	// " " "	1934.	III.	15./
Örök keresetek	// " " "	1934.	IV.	1./
Leon Alex képei	// " " "	1934.	V.	5./
Hindenburg	// " " "	1934.	V.	6./
A Ferch-fivőrek kiállítása	// " " "	1934.	V.	8./
Uj disszoktor	// " " "	1934.	V.	9./
A győzeles kötelez	// " " "	1934.	V.	31./
Julius 13...póntek...Hitler...	// " " "	1934.	VII.	14./

Uj Szarajevo	/ "6 órai ujság, Tvár.	1934. VII.	29./
Pinolaár kormányzó ur	/ " " "	1934. VII.	29./
Tannenbergi temetés	/ " " "	1934. VIII.	8./
Moskva - Genfben	/ " " "	1934. IX.	16./
As Ocedntól es Úrig	/ " " "	1935. I.	29./
"Pang"	/ " " "	1935. II.	8./
Cásdítlan levelek:			
Igéretes hiven	/ " " "	1935. II.	13./
Interju a forradalmár bankvesérrrel	/ " " "	1935. III.	2./
"Numerus valchicus"	/ " " "	1935. III.	3./
Megváltók és megváltócskák	/ " " "	1935. IV.	21./
Szónyi István elindul	/ " " "	1935. XI.	10./
Hindnyájunk háboruja	/ " " "	1935. XI.	16./
Anglia háboruja	/ " " "	1935. XI.	17./
Hincs tovább!	/ " " "	1935. XI.	23./
Egy ország a vérpadon	/ " " "	1935. XII.	15./
Kiú a kardcsony?	/ " " "	1935. XII.	22./
Tyuhaj, vigadjatok!	/ " " "	1936. I.	1./
Barbárok	/ " " "	1936. I.	6./
Ditang jószág	/ " " "	1936. I.	12./
Festők paradicsoma	/ " " "	1936. I.	19./
A Hépfrent hív	/ " " "	1936. I.	26./
A Duna törvénye	/ " " "	1936. II.	2./
Két világfront	/ " " "	1936. II.	9./
Uj magyarok	/ " " "	1936. II.	16./
A Hépfrent világtörténelmet csinál	/ " " "	1936. II.	23./
Két tífűszek	/ " " "	1936. III.	8./
Háboru vagy háborusdi ?	/ " " "	1936. III.	15./
A német vasszedelm	/ " " "	1936. III.	22./
Ag utolsó felvonás	/ " " "	1936. IV.	19./
Mekrológ helyett	/ " " "	1936. V.	14./
Kosztolányi Dzsó sirjára	/ " " "	1936. XI.	8./
A Jépuskának	/ " " "	1936. XII.	20./
Észégyűléslet	/Ezzel a címmel	1937. novemberében	
	megjelent kötetből./		
Szellemi vérvid	/A főntebb jelsett kötetből./		
Magyarország vilásonon	/ "6 órai ujság, Tvár.	1939. VIII.	20./
Uj világéss nyitánya	/ " " "	1939. IX.	2./
Orosz előnyomulés - a békéért	/ " " "	1939. IX.	25./
Ember - ember vagy-e még?	/ " " "	1939. IV.	22./
Bessu es embertől	/ " " "	1940. X.	5./
Ne csak kérdezz, de felelj is!	/Szabad Szó, Tvár,	1949. III.	21./
Uj élet, uj nyelv, uj stílus	/ " " "	1949. V.	2./
Harcos béke-front /"Gamma" aláír.	/ " " "	1949. VI.	10./
Béke-irodalom /l.g. Lajtha Géza	/ " " "		
aláírásal/	/ " " "	1949. VII.	15./
Jussuf emir tallóral	/ "Utunk", Kvár,	1957. IV.	27./
Nagy Iare késői igása	/ "Igaz Szó", M.-Vla.	1958. IV.	
ADY-EMÉKEK:	/ "Igaz Szó", 1957. nov./	Balácskán/	
Ady Endre - táblai díjok ur	/ "Irodalomtörténeti közlemények",		
"Vad-Ady Endre" - "Kültöcske			
Mihály" vírossban	/ "Igaz Szó", 1957. nov. /	Balácskán/	
Váradí Oss - ötven év előtt	/ "A Holnap" felszámados emlékinnepe a		
	nagyváradí színházban 1957 nyarán elmondott		
	előadás./		
"Elbocsátó szép üzenet"	/ "Igaz Szó", Ady emlékszáma, 1957. nov./		
Ember es embertelenségben	/ " " " " " " " " "		
A Halál pitvarában	/ " " " " " " " " "		
Nem lesz fordított Themopülé	/ "Előre", Bukarest, 1959. II.	14./	
Rabindranath Tagore	/ "Igaz Szó",	1961, július/	
Álmány - hűség /Nagy évtized			
Bucineou verssel/	/ "Igaz Szó, 1964. május /	Balácskán/	

Alexandri Unnepére
 Rilkevel ötven év előtt
 Romain Rolland - a száz éves
 halhatatlan
 A megújított Orfeusz
 Mit mond nekem a román vers?

/Szabad Szó, Tvir.	1965. IX. 15./
/Utunl. Kvir.	1965. XII. 10./
/Szabad Szó, Tvir.	1966. I. 30./
/Igaz Szó H. Vás.	1966. május./
/Szabad Szó, Tvir.	1966. VII. 31./

Franyó Zoltán "A Pokol tornácán"
Emlékek, irodalompolitikai és antiszociális
cikkek válogatás gyűjteményéhez
(1912-1968)

VALLOMÁS A KÖNYVEM ELÉ

Ms 28779/243

As előző sok esetben egyszermind végső is; különösen olyan korban, amikor az író (jelen esetben én vagyok az), a lekésett ifjúság és az elcsúszott öregkor "tartozik-követel" rova-
taiból elkészíti a nyers-mérleget. Ilyenkor minden fejtetőn áll. Kisértetek nyüzsgése nyugtalanít: hol szónakozón, hol gunyos grimáccsal napról-napra többet kérnek számon. Szemenre vetik, hogy nem egyszer valamilyen diluviális kagylóért vagy egy karcu hőscincóért ellógtam az algebra-órától. De még ridegebben korholnak azért, mert valamikor, valaha, valahol egy új vers varázsa félreszedített a másnapi feladat megszerzésének kényszerétől. Zsűrtőlődnék, amiért a vállalt önképzés órarendjét nem tartottam be, vagy a tanév elején szülői pénzből frissen vásárolt képes katekizmus azon melegében elkótyavetyéltem az aradi antikváriumban, hogy Verne Gyula Nautilusz kapitányát vegyem meg az árán. Azt sem felejtik el felróni nekem, hogy nem szivleltem meg Hollósy Simon meseteri biztatását és az esetet már tizenhét éves koromban fölcsere-
ltem az íróval. Gonoszodva emlegetik, amikor ludovikás ko-
romban egy lovasversenyen aratott győzelmet azsal ünnepeltem meg, hogy a litografált harcászati feladatok könyvtáblái köze soritva, Ady Endre akkoriban hozsán került, de máris többfelől "perverz"-nek bélyegzett "Még egyszer" című verseskötvét boldog izgalommal dugtam a fiókomba, aminek persze egész életemre kiható végzetes következménye volt. Kiváncsian firtatják viszontagságos utamat, mely az ujkeri hadtörténelem kézikönyvétől Marx "Das Kapital"-jáig kapaszkodott fel a megismerés megedék lejtőjén. Vallatnak, gaggatnak, hogy mi volt az az esemény, ami arra késztetett, hogy számos győzelmi vívókardom a sutba került és helyette

írótevékenységemmel viaskodtam a perendón : hol gróf Tisza István, hol Berzeviczy, a Magyar Tudományos Akadémia akkori elnöke, hol meg a konzervatív-nacionalista Rákosi Jenő ellen. Nem egyszer emlékeztetnek arra a lélekrengető átalakulásra, amikor a Clausewitz és Moltke könyvei alapján új hadászati elméletekké összeeszkabált katonai tudományok magas iskoláján, a háborúra történt kiképzésen eredményeként - már négy évi szocialista kult után - 1915 elején megírtam az első olyan háborús élménykönyvet, amelyben ríktóan akartam megmutatni az esztelen emberpazarlást és kezdettől fogva a vereség felé induló spekulációt a hősi vérre.

Számon kérik tőlem a máig titkolt lírai töprengéseimet az ember és a világ fölött; verses szerelmi vallomásaimat ahhoz az asszonyhoz, aki maga is ezer sebtől vérzőn, több mint egy fél század óta eleven lelki menekőként támogat és gyógyítja mind a szentől szemben vívott küzdelmek, mind a hátulról kapott sikátori tördölések sebeit.

Töredékes álmu éjszakáim eme gyakori kísértetei szinte kárörömmel sorolják föl szabálytalan életem során elkövetett jóhiszemű baklövéseimet, a legtöbbször ügyetlenül fékezett szenvedélyes rohamait - fejjel a falnak -, nemcsak a társadalmi haladást gátló hatalmas herosztrátoszok ellen, hanem a viszontbiztosításon alapon sikerrel bűvészkedő szellemi kóklerek érdekszövetségeinek szétrobbantására is. Kegyetlen órákban még azért is gúnyulnak, amiért egész életemet, gyugalmamat, idegeimet és több ízben szabadságomat is, makacsul dédelgetett ideálokért áldoztam fel; egy szál tollal hadakoztam a fasizmus szörnnyetegéi, a hirtelen támadt rövidebb - hisszabb életű diktátorok tankjai ellen.

Ma már nyugodtabban lehet szemlélődnöm, de ezt is drága áron kellett megvásárolnom, mert bennem, az idegeimben is dalt egy démon; szinte szünet nélkül haragudnom, dühöngőnem kellett évtize-

deken át, de főként fiatal éveimben, amikor a hadakozás volt fő-
foglalkozásom.

Irigylen mai fiatal író társaimat, az új publicistákat, akik megtehették, hogy defekentáldójának, elmélyülten elmélkedjenek és elemezzenek, csiszolt stílusú tanulmányokat, esszéket, bírálatokat írjanak, ideológiai és esztétikai érveket sorakostassanak fel, konkluziókat vonjanak le és tanulságokat adjanak át olvasóiknak. Nekem, nekünk ez akkoriban nem adatott meg. A sokoldalúan elemző tanulmányok helyett rövid, heves krónikák íródtak, az értéktelések helyett nyers banga, túrelmetlen vitacikkek. Állandóan megfájtott állapotban dolgoztunk a szerkesztőségek izgatott légkörében. Minden héten három-négy-szer is megismétlődött, hogy a gyorstűzelő írógépek billentyűi alól rövid negyedórák alatt kellett pergőtűket zúdítani az ellenség hadállásaira. A mondatok majdnem mindig a szanvedély fehér írásában robbantak ki a politikai és társadalmi válságok napjaiban; a szó legtöbbször penge volt, dobásra kész kézigrándt, amellyel roharni kellett életre-halálra. És nem csak a maga idejében, de még az emlékezésben is, hiszen Adyt és korát, annyi mindent, amikről megidézek, harcok írásában éltem végig. Emlékezni is csak így tudok: a harckészesség még megmaradt késői nevével.

Manapság persze mindent másképp írnék meg, mint ahogy annak idején írtam; talán higgadtabban, a kontemplatív szemlélet számára szélesebb távlatokból. De akkor nem lehetett! Nem volt szabad! Még a vidéki lap hasábjairól elröppent mondat is felelős volt önmagáért, mert hitet táplált vagy kétséget sugallt a százfelőli kótyagossá szédített olvasók tömegeiben.

Nekem, akinek különösen az emigráció éveiben, oly sokszor kellett országot, várost, lakást, írásstílust változtatnom, ez mélyen a szíveimbe szívódott, hiszen minduntalan máshol bukkant fel a

haszár kaland-politika meccsaraiból a százfejű Rén.

Mikor az első világháború után "jugateurópa nagyvárosszáiban a gazdasági és szellemi dögvész furidí rombolták a minden ereztékében nyikorgó polgári "rendet", nemcsak a nemzetközi bonyodalmak gépontjaiban láttam meg egy újabb háború robbanásra kész gyutasát - ott, ahol a lényegükben ellentétes érdekű imperialista hatalmak már eleve csődre ítélt paktumokat, az öntudatosodó néptömegek mozgalmi ellen irányuló érdekszövetségeket, a diplomácia fortélyaisval álcásott "baráti" megállapodásokat kötötték - hanem a konzulvív társadalmi megrázkodtatások peremvidékén a nagy bomlás kis tüneteit is észre kellett venni; a luesz napról-napra szaporodó rozeoláit a közösségi élet felületén és az egyéni epidermiszen egyaránt; a családi tragédiák és groteszk serstorzulások hétköznapi jelenségeiben is. El kellett igazodni a berlini infláció milliárd-párkás postabélyegeinek értéklabirintusában; csodálkozni kellett a tetovált térdkalács divatján, Hermann leleményességén, aki a szobájába csalt és ott ügyesen lemészárolt vándorlegények hulláiból olcsó kolbászt árult az éhes hannoveri proletároknak; undorodni kellett attól a "simy" álnéven garázdálkodó táncetiktől, amely övtől lefelé már nem Terpsichore, hanem Venus Vulgivagis tiszteletére vonaglott. El kellett ámulni ama szerelmes pár parixizmusán, amely a féltékenységből megfojtott hites feleség holtteste mellett járta kéjelgő haláltáncát. Szánakozni kellett a bécsi anyákon, akik az éhalálra ítélt áldozatok alázatával koldultak az antant-missióknál egy-egy tejkonservet vagy egy ökölnyi Mortadella-kolbászt. De ugyanakkor döbbenettel, szorongva, drukkolva és mégis felgerjedt lelkesedéssel kellett gyönyörködni a müncheni tanácsuralom megteremtése felé robbogó forradalmárcok vezérei Leviné, Eisner és Ernst Toller hősiességében. A társadalom-történet újkeri Nemezisének ítéletét kellett sürgetni a fiatal szovjet-

hatalom ellen rablóhadjáratot folytató Kolosak, Wangel és Denikin tömeggyilkosságaira. Taposni kellett a Ruhr-vidéki munkások kenyértelenül is szívesen kitartó sztrájk-sorozatainak. A világ egyre veszélyesebben süketülő közvéleménye felé kellett üvöltöni a magyarországi fehér terror ocsmány gasztetteit: Hájjas Iván és a Hortay Miklós kormányzó által melegen protezsált Francia Kiss Mihály őrnester orgoványi üléskelését, Freissberger őrnagynak a síófoki nádasban elkövetett sorozatos gyilkosságait, a Nyugatmagyarországon garázdálkodó különitványai által végrehajtott somogyi és fonyódi kivégzéseket. Ujra és újra le kellett leplezni az "ébredő" és "fajvédő" sajtó becsutelen kutmérgezését és pribéki szervilitását; az ostoba antiszemita uszításokat; az irástudók árulását; a "keresztényi" álarc mögött vigyorgó lélekmérgező pimass kenetességét. Felizgult reménykedéssel kellett kísérni a közép-németországi kommunisták harci taktikáját. Lelkesedéssel kellett beállni a bécsi munkásság éhség-szenetébe, amikor ez összezuzta a "Ring" siberkávéházainak tükr-oblakait és bársenypanlagait, összesprította a hívakodó luxusüzleteket, de anélkül, hogy bárki egyetlen aranygyűrűt zsákmányolt volna. A készülő német reváns-háborura figyelmeztető riadót kellett kihallani Rathenau gyilkosainak pisztoly-lövéséből és abból az ökölcsepásból, amelynek kíséretében Hitler a müncheni sörház asztalánál rikácsolta a nemzeti esocializmus mozgatását.

En akkortájt, az 1920-as évtized közepén elfojthatatlansággal de - amint azt a későbbi események tragikusan igazolták - sohasem tulsott pesszimizmussal, az európai új barbárság korszakának szinte naponta elén tolakodó bizonyítékait véltem látni minden kulturális jelenségben, művészeti és irodalmi mozgalmakban is. Abban, hogy az egymást gyors váltásban követő "izmusok" - a neo-futuristák,

dadisták, új-primitívek, tatlinisták, post-expressionisták -
uttörői harcány manifesztumokkal, programokkal, degnákkal és
harcias kiáltványokkal toboroztak híveket és pótolták a hiteles
művészi megnyilatkozás szuggesztivitását. Valamennyit - még a
maradandóbb irányzatokat is - a polgári kultúra bomlási termékein-
ként ítéltem meg akkor. Legtöbbször a társadalmi hatóerők fel-
ismerésének, az ideológiai tudatosságot irányító eszmék hiánya
a szélsőségesen különcködő formai újítások tévutjaira terelte
őket. Mozgalmaik közös vonása : a lázadás volt. Lázadásuk az
elkorcsosuló, elüzletiesedett, eliparesodott művészi tevékenység
ellen is irányult; újjá akarták teremteni a szin, a forma, betű
és hang által kifejezett világbépet; támadták az epigonizmust,
azt az ál-művészetet, amely csak a polgárság alacsony szépség-
igényét igyekezett kielégíteni. De mégis tagadhatatlan, hogy az
eszmái sűrűsávar és a sznobok vásárló kegyét hajszoló formai új-
ítások közepette pompás, maradandó alakítások is születtek, olya-
nok, amelyek erjesztő molekulákkal oltották be és serkentették
a haladó szellemiség akcióképességét is.

Szinte ugyanabban az időben, amikor Goethe "Faust"-jából
kecses revüt szerkesztettek a párizsiak számára, már kubista-
korszakának halhatatlan remekműveit alkotta Picasso, izgatón
új verseit írta a magyar Kassák Lajos és dinamikus szenvedélyű
költeményekkel rázta fel az oroszországi kulturéhes proletár-
tömegeket Majakovszkij szeniye. Braque, Matisse, Franz Marc,
Chagall, Kokoschka, Chirico már ében újszemű festészetével
majdnem egyidőben teremtett új építészeti stílust a "Bauhaus"
Egészsege Gropius és Moholy-Nagy László vezetése alatt. Amikor a
huszas évek elején Zürichben és Kopenhágában, Marseilleben és
Stockholmban amerikai milliomosok és nyugateu-ropai siberék

mulattatására virulensen tenyészték a pompásatos revűk, - a hollersai új iskola laban vezetése alatt új táncstílust teremtett és ekkor vitte diadalra a női test gazdagabb szépségű ritmikáját Mary Wigman és Claire Suroff. Ugyanabban az időben hódította meg egész Európát Dzagilev orosz balettje, Tamara Karszavinával, Szergej Lifarral, Nyizzinszkij-jel, Bakst csodálatos dekorációi között.

De a felület egymásnak élesen ellentmondó képei és torz-képei, lelkesítő és aggasztó jelenségei alatt már meg kellett hallani egy elkövetkező katasztrófa meg-megújuló dübörgését is. Itt is, ott is szervezték már a nagytöke támogatásával a tapasztalatlan fiatalokat, tudományos nevelés helyett katonai kiképzésre csábították őket a hamis hasafiasság vonszó jelszavaival, egyenruhát adtak rájuk, fegyvert nyomtak a kezükbe, olcsó zsoldással vásárolták meg tájékozatlan elszántságukat - az 1. számú világveszély : a bolsevizmus ellen.

Mind ezekről az eseményekről szinte naponta irtam cikkeimet és glosszáimat abban a két-három lapban, amely nem viszolygott az "emigráns" jelszóval gyanussá tett publicista írásaitól ; de a legtöbbet mégis az 1931 és 1940 között általam szerkesztett "6 órai ujság"-ban. Több százra rugnak ezek a cikkek, amelyek közül a fentebb felsorolt eseményekkel foglalkozók közül csak kevés került be ebbe a válogatott gyűjteménybe, mert kihagytam azokat, amelyeknek kizárólag valamilyen részletjelenséget tárgyaló napi aktualitásuk volt. An mindig igyekeztem a maga egységében látni és láttatni a nagyhatalmi politika és a polgári magánélet torz tüneteit : szerves összefüggést kerestem az alig elvértett első világháberu huszonötmillió hullája fölött máris új - az előbbinél sokkal kiadósabb - tömegpusztításra készülő katonai klikkek

becstelen propagandája és az egyéni, embertársi morál lezüllése között. A fasiszta diktatúrák világméretű pestis-virusza még az ugynevezett "magas kulturájú" országokban is szétében fertőzte a családi élet, művészi eszkalélet és egyéni erkölcs mikrokozmoszát. Az erőszak orvosa eszménye Európa-szerte gyilkos monótoniával marangolta szét saját humanista hagyományait, hogy roncsai fölött megteremthesse azokat a tényezőket, amelyeknek gyakorosító hatása nyomán visszajára fordíthatta az emberi lélek sok évezredek szabadságvágyát, művelődési hajlamát és szépségigényét. Meg kellett valósítani azokat az előfeltételeket, amelyek lehetővé tették, hogy körző és logarléc, kémeső és sebésskés, humánus toll és igazmondó eszet helyett bikacsőket, boxert és tört adjon a megkotyagósodott ifjak kezébe, hogy ezekkel érveljen az "új rendért", amelyeknek tavaszi ünnepehez a városokban föllángoló könyvegyehennák adták az iluminációt.

Akkor még mindig hittem az emberiség önvédelmi ösztönében. Ma már tudom, milyen tökéletlen a polgári tömegek memóriája, milyen könnyen felejtí el a fasiszta hóhérok erőszakát, amellyel a második világháború mérhetetlenül tágas mézzárszékére vitte őket.

X

Persze, az írói tevékenységen egyik ága volt csak. "En elégedhettem meg kizárólag ezzel, mert lapom - bár harminc-negyvenezres példányszámban jelent meg - nem jutott el mindenkhová. ezért a közvetlen propagandával kellett kiegészítenem. Gyári kultúrterekben, falusi termelőszövetkezetekben, tömeggyűléseken beszéltem a közösségi élet feladatairól, az új emberről az új művészetben, irodalmi válságokról ésikerült írói alkotásokról, - beszélni kellett ezekről, felvilágosítani, agitálni, de az agitáció öncélú és ezért hatástalan szónokiassága nélkül.

Es nem igen ment szematikusan ismétlődő útemben. Sűrűn láttam az elkedvetlenítőkellentmondást a jelezavak és a mögöttük eltörpülő tettek között. Ilyenkor kiméletlenül mondtam meg a véleményemet, türelmetlenül bíráltam és támadtam, amivel persze kihívtam magam ellen a receptre működő agyak haragját. Majdnem mindig kritikám nyomán szűr kavardott.

Mi volt ez? A múltból belémidegzett harci elszántság? kéros elégedetlenség? Igen: világeletemben elégedetlen voltam, - de főként önmagammal szemben. Nem sokszor feküdtem le éjjel úgy, hogy végső munkámmal teljes egészében elégedett lettem volna. Se szeri, se száma azoknak az eseteknek, amikor hajnal felész ébredőn kiugrottam az ágyból és a papirkosárba dobtam, amin napokig, hetekig dolgoztam és amit befejezettnak hittem. Az elégedetlenség furájja hajszolt? Igen, de éppen ennek a szakadatlan elégedetlenségnek köszönhetően, ha (feltételes módban!) - utána sikerült jobban csinálnom; ha egy fokkal magasabbra léphettem a magam koncepciójának meredélyén. Persze horzsolások, bukfenek, hat sebek árán, amelyeket valósággal kiköveteltem, mint az egészséges fejlődés negatív esodaszereit.

Jónéhányszor eltökéltem, hogy rakoncátlan, indulatos természetemet megppóbálom rövidre fogott kantárral lefékezni. Nem tudtam. Csak megbekrosodtam, de nem lettem sem fegyelmezotebb, sem alkalmazkodóbb. (Vagy talán legbensőmben nem is akartam ez lenni? Hiszen sosem irigyeltem az ügyes sodródákat, a kenetes álferradal-márokat, a keskenyvágányu irodalmi pályák nyesslett utasait a könnyen elérhető sikerállomások felé, a félpofájú, negyedessű demagógokat, a szocializmusnak már nem is szatócsi hanem nagyüzemi harácsolóit, - nem irigyeltem, csak megvetettem őket, mint a ganaj-turó férgeket.)

Ezért szeretném, ha na, legalább életem végén, megértették

az én igenlő hepciáskodásomat, amit oly sokszor - és nem egyszer elég patáliás módon - ellene szegestem a nemleges fejbólogatok elvi hemafreditizmusának. Én okádásig utáltam és utálok ma jobban, mint valaha, azt a véleménytelen "gutgesimnt"-séget, amivel olyan sokan csak fölötteseknek akarják megjátszani a fegyelmezett, hithű kommunista szerepét. Jól mondtam: "megjátszani" és "szerepét".... nem odaadón, az állandó fejlődés, tökéletesedés óhajának hűségével ellentmondani, tiltakozni, verekedni a jobb érdekében, - hanem a "kicsire nem nézünk" áporodott lanyhaságával elnézni a hibát, lát-szatra sürgőlni, slattomos fölénnyel, titkolt kárörömmel jóvá-hagyni, sőt megvállivergetni és megtapsolni a baklövést, alkudni, lealkudni, megalkudni, hazudni - ez a belső ellenség taktikája. Ilyen esetben már nem is kell szabotálni, ellenakciókat kiagyalni, csak kitartóan és következetesen, megbízható elemként kell a "nem kell"-t gyakorolni és találmányosnak lenni, de - ments isten! - nem abban, hogyan kellene a tökéletesedés érdekében valami újat alkotni, hanem abban, miképpen lehetne valamilyen új szerű akrobata-mutatvánnyal hatásosan szemfényvesztani.

De vajon szabad-e azért elvesztenem a hitemet? szabad-e egy percre is kételkednem az emberiség, az alkotó, teremtő, dolgozó minden vereség után gyötrelmesen megújuló és egyre biztosabban egy magasabb rendű, igazságosabb társadalmi közösség megvalósulása felé törtető emberiség iránt? Ennek még a gondolatát is elhessegettem magamtól. Mostanában, amikor már minden hosszadalmas napom sem elég hosszú és minden rövid éjszaka is túl rövid, amikor éveim száma, de napról-napra egyenetlenebbül dolgozó szívverésem is arra figyelmeztet, hogy meg kell csinálnom a végszámadást, fiatalosan izmosodik a jövőbe irányuló bizalmam.

Ablakom előtt vidám és egészséges gyermekcsapat rajzik, lakóközösségek sarjadnak a városi talajból, kulturottmenek a falusi utcaközökből; fiatal íróársaim megkapó tehetségének kibontakozásában lehet gyönyörködnöm; falusi műkedvelők új verseket szavalnak, Enescu-kompozíciókat játszanak, Kodály-kórusokat énekelnek; kollektív gazdaságok kiránduló parasztjai látogatják a múzeumokat, hallgatják a tudomány-népszerűsítő előadásokat, kézi munkások nevelődnek az esti tanfolyamokon mérnökökké és feltalálókká; pontos statisztikai kimutatások bizonyítják a népbetegségek - tüdővész, vérhaj, lepra - rohamos csökkenését - nos, szabad-e még kételkednem abban, hogy minden ördögi fegyverkezés, atomfenyegetés ellenére feltartóztatatlanul fölfelé ivel az emberiség viszontagságos útja ?

Számomra persze, már nem marad más, minthogy e világméretű forradalmi megújulás nagyszexű crescendójához hozzáadjam az én kicsiny egyéni hávőzletemet is. Hívőki hittel köszöntöm kortársaimat és az utánam következőket; "evő"-t kiadatok a küzdők és alkotók felé; magamhoz ölelem még élő barátaimat, akiket egy félszázadon át közel éreztem magamhoz, akik sorozatos csapások és igaztalanul elszenvedett bánatalmak által sebzett lelkeiket anyhitőn megölelték és sokat is, akik néha ölelve ölték. Magányos óráimban néma hávőzletet küldök azok felé, akik ma már csak testetlenül látogatnak el hozzám régmúlt évtizedekből : Ady, Osvát, Karinthy, Liviu Rebreanu, Juhász Gyula, Balázs Béla, Rilke, Ernő Tamás, Nagy Lajos, Révész Béla, Somlyó Zoltán, Léda, Eflőni György, Tóth Árpád, Paul Valéry, Csinszka, Gaál Gábor, Emil Isaac, Lucian Blaga, Jean Cocteau, Kassák Lajos, Püster Milán, *Gellért Oszkár* (jaj, milyen hosszú a nevsor !) és még sok-sok felejtethetetlen kortárs árnya felé, mert mindegyiktől kaptam valamit, ami megszépítette, gazdagabbá

tette földi javakban egyáltalán nem gazdag életemet.

És ha valaki ma azt kérdezné tőlem, mit tartok eddigi
életem legtöbbre becsült értékének, - azt válaszolnám a küzdelmet,
A harcot, a nem egyszer kilátástalannak tűnt viaskodást a társadal-
mi igazságosság és az emberiség szellemének győzelméért.
Gyarló tollal és a legfenségesebb ideálokért !